

Ewa Gacka

Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu
Pracownia Pedagogiki Specjalnej
91-433 Łódź, ul. Smugowa 10/12

Pedagodzy w systemie opieki logopedycznej. Refleksje nad treściami logopedycznymi w kształceniu studentów kierunku pedagogika

Streszczenie

Autorka przedstawia modelowe ujęcie roli pedagogów w opiece logopedycznej. Czyni to z punktu widzenia czynnego zawodowo logopedy i nauczyciela akademickiego. Jednocześnie prezentuje opinie studentów kierunku pedagogika w tej kwestii. Na kanwie powyższych rozważań ustosunkowuje się do treści logopedycznych w kształceniu pedagogów. Wychowanie postrzega jako pomoc w rozwoju bio-psycho-społecznym, które odnosi się do człowieka od narodzin po starość. A więc wychowanie to także pomoc w rozwoju języka i doskonaleniu umiejętności językowych człowieka na różnych etapach życia. Podkreśla rolę edukacyjną pedagogów, ich znaczenie w profilaktyce zaburzeń mowy, a także w doskonaleniu umiejętności porozumiewania językowego wychowanków, zwracając uwagę na potrzebę pracy pedagogów nad własnymi umiejętnościami komunikacji językowej.

Słowa kluczowe: pedagodzy, opieka logopedyczna, treści kształcenia, pomoc w rozwoju, doskonalenie komunikacji językowej, profilaktyka zaburzeń mowy.

Opieka logopedyczna to działania profilaktyczne, diagnostyczne, terapeutyczne, działania z zakresu kultury żywego słowa, działania podnoszące jakość procesu komunikacji językowej i to zarówno systemowej, jak i społecznej, pragmatycznej, sytuacyjnej. Zgodnie ze współczesnym postrzeganiem komunikacji językowej (mowy) składają się na nią kompetencje i sprawności (Grabias, 2003, 2012). Wśród nich wymieniana jest kompetencja i sprawność językowa, które dotyczą wiedzy językowej i umiejętności tworzenia poprawnych pod względem gramatycznym i logicznym wypowiedzi, ale także wiedza i umiejętność użycia języka adekwatnie do danej sytuacji (wiedza i sprawność sytuacyjna), do odbiorcy

wypowiedzi (wiedza i sprawność społeczna), do celu, który chcemy osiągnąć, wypowiadając dany komunikat (wiedza i sprawność pragmatyczna). Opieka logopedyczna skierowana jest do osób z zaburzeniami komunikacji językowej, ale także do tych, które pragną doskonalić porozumiewanie językowe. Takie ujęcie opieki logopedycznej odnaleźć można w rozważaniach J. J. Błęszyńskiego, który logopedę postrzega nie tylko jako „patologa mowy”, ale jako specjalistę wspomagającego komunikację językową (2013, s. 39), czy D. Pluty-Wojciechowskiej, charakteryzującej logopedę przyszłości jako niezbędnego specjalistę i eksperta „w sprawach posługiwania się językiem podczas poznawania świata, komunikacji i w trakcie życia społecznego” (2013, s. 20). Mówiąc o opiece logopedycznej, mamy na myśli z jednej strony podmioty tej opieki (jej odbiorców) i ich rodziny, z drugiej logopedów zatrudnionych w placówkach oświatowych – szkoły, przedszkola, PPP, domy dziecka, w placówkach służby zdrowia – poradnie, przychodnie, oddziały szpitalne, kliniki, ośrodki rehabilitacyjne, w placówkach kultury – domy kultury, rozgłośnie radiowe, ośrodki telewizyjne, uczelnie artystyczne, teatry amatorskie. Ważnym filarem wspomagającym opiekę logopedyczną mogą być specjaliści, tacy jak: lekarze, pielęgniarki, położne, psychologzy, inni terapeuci, ale także pedagodzy (nauczyciele), których zawodowe zainteresowania związane są w różnym zakresie z mową, jej zaburzeniami, warunkami prawidłowego rozwoju, stymulowaniem języka i którzy mogą odegrać istotną rolę w profilaktyce zaburzeń mowy – wczesnej identyfikacji osób z trudnościami w porozumiewaniu się, czy upowszechnianiu wiedzy na temat możliwości pomocy osobom z zaburzeniami komunikacji językowej i na temat samej komunikacji językowej. Rola pedagogów w tym zakresie wynika z istoty procesu, jakim jest wychowanie, rozumianym jako pomoc w rozwoju, a więc także, jako pomoc w rozwoju językowym.

Dla przejrzystości rozważań ważnym staje się sprecyzowanie terminu pedagog. Kogo można nazwać pedagogiem? W *Nowym słowniku pedagogicznym* odnaleźć można trzy znaczenia tego słowa: „1. w dosłownym tłumaczeniu prowadzący chłopców, wychowawca dzieci; 2. pracownik naukowy, zajmujący się badaniami w zakresie oświaty i wychowania; 3. nauczyciel” (Okoń, 2007, s. 299). Pedagogami można też nazwać osoby, które ukończyły studia na kierunku pedagogika obejmującym różne specjalności, np. pedagogika resocjalizacyjna, oligofrenopedagogika, tyflop pedagogika, surdopedagogika, edukacja dorosłych, pedagogika terapeutyczna, pedagogika wspierająca z profilaktyką niedostosowania społecznego, pedagogika lecznicza, pedagogika społeczna w zakresie pracy opiekuńczej i socjalno-wychowawczej czy edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne¹. Współcześnie pedagogikę można studiować na wielu

¹ Nazwa specjalności przygotowującej nauczycieli uczących w klasach I–III i pracujących w przedszkolach często ulega zmianie, dlatego też wymiennie w artykule stosowane jest określenie nauczyciele nauczania początkowego, nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej, nauczyciele nauczania zintegrowanego, nauczyciele klas I–III, oprócz określenia nauczyciele wychowania przedszkolnego.

państwowych i prywatnych uczelniach i to w kilkuset specjalnościach!!! Nie sposób wymienić je wszystkie. Jak podaje K. Przyszczypkowski tylko uniwersytety prowadzą rekrutację na kierunek pedagogika w 98 specjalnościach (2009). Pedagogikę można studiować w 17 uniwersytetach, 27 pozostałych publicznych uczelniach i 75 niepublicznych szkołach wyższych (Przyszczypkowski, 2009). W prezentowanym artykule słowo pedagog będzie używane w ostatnim z przedstawionych znaczeń, czyli w rozumieniu absolwenta kierunku pedagogika, w tym nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej i nauczyciela przedszkola, których kształcenie zostało ponownie włączone w studia pedagogiczne, po dokonaniu na przełomie lat 60. i 70. rozdzieleniu edukacji akademickiej przyszłych pedagogów i nauczycieli (Hejnicka-Bezwińska, 2010). Będzie też utożsamiane z wychowawcą, czyli „osobą, która zajmuje się wychowywaniem dzieci, młodzieży, bądź dorosłych, mając do tego formalne kwalifikacje, może to być wychowawca w żłobku, przedszkolu, domu dziecka, szkole, w zakładzie poprawczym czy w więzieniu” (Okoń, 2007, s. 473).

Pedagogika to nauka o wychowaniu, które można pojmować jako pomoc w rozwoju biologicznym, społecznym i kulturowym człowieka na przestrzeni całego jego życia. „[...] w każdej bowiem z tych faz organizm ludzki wymaga nowych rodzajów pielęgnacji, kompensacji, zabiegów profilaktycznych [...], w każdej człowiek wchodzi w nowe kręgi i grupy społeczne, musi opanowywać nowe role społeczne [...]; w każdej wreszcie fazie życia otwierają się oczy na nowe wartości moralne, intelektualne, artystyczne etc. [...]” (Kamiński, 1982, s. 35). Celem wychowania, zgodnie z założeniami pedagogiki humanistycznej, społeczno-personalistycznej jest wszechstronny rozwój wychowanka, towarzyszenie mu i pomaganie w urzeczywistnianiu posiadanego potencjału (Śliwerski, 2001; Kamiński, 1982). Wychowankami w takim znaczeniu są i dzieci, i młodzież, i osoby dorosłe, a wychowawcami pedagogicy pracujący w różnych instytucjach edukacyjnych, kulturalno-oświatowych, opiekuńczych, rehabilitacyjnych, terapeutycznych czy resocjalizacyjnych. Skoro wychowanie to pomoc w rozwoju, dotyczy ono także pomocy w rozwoju językowym, we wspomaganiu i doskonaleniu procesu porozumiewania się językowego. W związku z tym w programach kształcenia studentów pedagogiki powinny znaleźć się podstawy wiedzy logopedycznej, które pozwolą na realizację także tego celu.

Nikogo nie trzeba przekonywać o wadze komunikacji językowej w życiu człowieka. To znaczenie ujęła w syntetyczny sposób J. Cieszyńska w tytule swojej publikacji *Od zabawy i nauki czytania do systemu językowego. Od języka do społeczności* (2007, s. 6). Język, mowa – która stanowi konkretny akt zastosowania języka – pozwala na udział w życiu społecznym, na wymianę myśli, poglądów, na wyrażenie uczuć, jest warunkiem rozwoju poznawczego, emocjonalnego. Dzięki znajomości języka odbywa się przekaz wartości i dziedzictwa kulturowego. Język stanowi element socjalizacji, ale też akwizycja języka odbywa się na drodze socjalizacji. Bez kontaktu z drugim człowiekiem nasze

wrodzone predyspozycje językowe nie uaktywnią się. Te dwa aspekty są ściśle ze sobą związane. Człowiek „pozbawiony języka” skazany jest na margines życia społecznego. Utrata czy zaburzenia zdolności porozumiewania się językowego, a także różnego rodzaju nieprawidłowości w rozwoju mowy mogą prowadzić do poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu społecznym. Dane z literatury przedmiotu potwierdzają wzrost liczby dzieci i osób dorosłych, także starszych potrzebujących pomocy logopedycznej. Różnego rodzaju zaburzenia mowy występują u 40% dzieci w wieku 5–9 lat (Szeląg, 2005). U 10,5% dzieci w wieku 6–7 lat stwierdza się opóźnienia rozwoju mowy dotyczące różnych aspektów, wady artykulacyjne (wymowy) występują u 18% dzieci w tym wieku (Jastrzębowska, 2003). Na każdy 1000 mieszkańców dużych miast w Polsce odnotowuje się obecnie od 2 do 6 przypadków afazji, czyli utraty zdolności mowy (mówienia i rozumienia), u osób, które tę czynność wcześniej opanowały, spowodowanej uszkodzeniami odpowiednich struktur mózgowych w wyniku urazów, nowotworów, chorób naczyniowych (Pąchalska, 2005). Wzrasta też liczba zachorowań na zawodowe choroby narządu głosu (związane z wykonywanym zawodem). Corocznie rozpoznawanych jest ponad 3000 nowych przypadków chorób narządu głosu (Śliwińska-Kowalska, 2001). Zaburzenia głosu diagnozuje się aktualnie u 40% nauczycieli (Koszyła-Hojna, Citko, Milewska, Rogowski, 2008). Odnotować można wzrost zachorowań na choroby, których konsekwencją mogą być zaburzenia komunikacji językowej, np. udary mózgu, nowotwory jamy ustnej, krtani, jamy nosowej, ośrodkowego układu nerwowego (Jassem, Kawecki, Krajewski, Krzakowski, Szyfter, 2009; Fijuth, Biernat, Bobek-Billewicz, Gliński, Krajewski, Krzakowski, 2009; Kwolek, 2009). Do chorób skutkujących zaburzeniami porozumiewania językowego zaliczyć można także stwardnienie rozsiane, chorobę Alzheimera, chorobę Parkinsona. Wzrost zachorowań na te schorzenia związany ze starzeniem się społeczeństwa powinien wyznaczać pożądane kierunki rozwoju opieki logopedycznej (Gacka, 2012).

Zaprezentowane dane potwierdzają, że pedagogom (wychowawcom) przyjdzie pracować z dużą rzeszą osób z trudnościami w porozumiewaniu się. Zgodnie z postulowanymi standardami kształcenia pedagogów rolą uczelni jest „troska o harmonijne przygotowanie studentów do wszystkich wyobrażalnych funkcji pedagoga, tak aby w przyszłości mogli być przydatni w najróżniejszych obszarach życia społecznego” (Szymański, 2009, s. 69). Kształcenie ma być wielostronne i perspektywne. W tym kontekście pytanie o zasadność zajęć z logopedii na kierunku pedagogika wydaje się pytaniem retorycznym. Natomiast zastanowić się należy nad treściami logopedycznymi w kształceniu studentów tego kierunku i odpowiedzieć na pytanie o zakres wiedzy logopedycznej potrzebnej pedagogom. Treści logopedyczne w kształceniu pedagogów powinny być związane z rolą, jaką mają do spełnienia w opiece logopedycznej, ale także z doskonaleniem własnych umiejętności komunikacyjnych, w tym z profilaktyką zaburzeń głosu, czyli pracą samokształceniową.

Jak wcześniej wspomniano wyznacznikiem roli pedagogów w opiece logopedycznej jest istota samego procesu wychowania, jako pomocy w rozwoju, czyli także wspomagania, podtrzymywania, ułatwiania rozwoju językowego, doskonalenia komunikacji językowej na wszystkich etapach życia człowieka. Wyznacznikiem jest także podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, według której jednym z zadań placówek oświatowych jest wychowanie „człowieka, skutecznie komunikującego się” (Rozporządzenie MEN z 23.12.2008). W dokumencie „Edukacja w Europie” opracowanym przez ekspertów Komisji Europejskiej wśród kompetencji nauczyciela, w tym nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, związanych z kształtowaniem postaw uczniowskich wymienia się „[...] łatwość komunikacji z innymi” (Sieltycki, 2005, s. 17). W programie doskonalenia kompetencji nauczyciela „Kreator” znajduje się „skuteczne porozumiewanie się w różnych sytuacjach”, jako jedna z ważniejszych umiejętności (Sieltycki, 2005, s. 16). Wśród obowiązków nauczyciela przedszkola wymienia się „dostrzeganie występujących u dzieci trudności i stymulowanie jego rozwoju (Klim-Klimaszewska, 2010, s. 51). A więc nauczyciel jest zobowiązany do wstępnego rozpoznania nieprawidłowości w rozwoju mowy dziecka, ale także do stymulowania jego rozwoju językowego.

Rolą pedagoga w opiece logopedycznej jest edukowanie wychowanków w zakresie prawidłowej i skutecznej komunikacji językowej, dostarczanie wzorców poprawnego porozumiewania się, w tym prawidłowej emisji głosu, doskonalenie sprawności komunikacyjnej (społecznej, pragmatycznej, sytuacyjnej). Inną formą działań, które powinny być podejmowane przez pedagogów, jest wczesna i wstępna identyfikacja osób wymagających specjalistycznej pomocy logopedycznej i udzielanie informacji na temat możliwości uzyskania fachowej konsultacji, a także wspieranie emocjonalne osób z już zdiagnozowanymi zaburzeniami mowy. Bardzo istotne dla efektywności pomocy logopedycznej jest jednoznaczne określenie sformułowania: wstępna identyfikacja osób z zaburzeniami mowy. Przez ten termin należy rozumieć wytypowanie, dostrzeżenie osób, u których występują objawy zaburzenia procesu mowy, po to, aby skierować je do logopedy, który postawi diagnozę. Pedagog nie powinien i nie może stawiać pełnego rozpoznania, gdyż nie ma ku temu kompetencji. Trzeba to wyraźnie podkreślić, gdyż zdarza się, że pochapna, niepoparta odpowiednią wiedzą „pseudodiagnoza” pedagoga, prowadzi do bardzo negatywnych następstw, opóźniając profesjonalną diagnozę i terapię logopedyczną. Do takiego komentarza uprawnia autorkę artykułu 24-letnia praktyka logopedyczna, podczas której z takimi (niestety, wcale niesporadycznymi) przypadkami spotykała się. Rozpoznanie zaburzenia komunikacji językowej i prowadzenie terapii to rola logopedy. Celem diagnozy logopedycznej jest wykluczenie lub potwierdzenie istnienia zaburzenia mowy, określenie jego przyczyny i patomechanizmu, opis występujących symptomów. Rolą logopedy jest zaprogramowanie i prowadzenie terapii, w której współuczestniczyć powinna w wielu przypadkach rodzina i pedagog sprawujący opiekę nad

daną osobą. Współuczestnictwo w procesie terapeutycznym rodziny i pedagoga dotyczy dzieci, ale także tych osób dorosłych, których stan nie pozwala na samodzielne kontynuowanie terapii, zgodnie z zaleceniami logopedy poza gabinetem. Zadaniem pedagoga powinno być także stymulowanie rozwoju językowego dziecka, a w przypadku pedagogów pracujących z dorosłymi współuczestniczącymi (w ramach kontynuacji terapii logopedycznej) w podtrzymywaniu aktywności językowej u osób z chorobami degenerującymi mózg, w wyzwalaniu i ułatwianiu komunikacji językowej osobom, które utraciły umiejętność komunikacji językowej, a które uczestniczą w warsztatach terapii zajęciowej, przebywają w domach opieki społecznej, domach dziennego pobytu czy innych placówkach opiekuńczych oraz opiekuńczo-rehabilitacyjnych.

Określona w ten sposób rola pedagogów w opiece logopedycznej wyznacza jednocześnie zakres treści programowych z logopedii, które powinny znaleźć się w programach studiów na kierunku pedagogika². Treści kształcenia powinny obejmować też informacje na temat skutecznego porozumiewania się samych pedagogów, dla których słowo stanowić może ważne „narzędzie pracy”. Dla wychowawcy bezcenną jest umiejętność takiego mówienia, aby inni chcieli słuchać i takiego słuchania, aby inni chcieli mówić³. Celem kształcenia logopedycznego na tym kierunku powinno być zdobycie przez studentów podstaw wiedzy na temat komunikacji językowej, jej mechanizmów i efektywności, na temat podmiotów opieki logopedycznej (kategorii osób wymagających opieki logopedycznej), ogólnych informacji na temat organizacji opieki logopedycznej, czynników warunkujących prawidłowy rozwój mowy, czynników ryzyka zaburzeń rozwoju mowy, etapów kształtowania się mowy, a także podstawowych informacji na temat różnych zaburzeń komunikacji językowej. Celem kształcenia powinno być wyposażenie przyszłych wychowawców w wiedzę na temat prawidłowej emisji głosu, a także profilaktyki zaburzeń mowy i głosu. Efektem kształcenia powinno być zdobycie umiejętności wstępnego identyfikowania niepokojących objawów w zakresie poszczególnych funkcji mowy, zdobycie umiejętności pracy samokształceniowej nad procesem komunikacji językowej i emisją głosu, a także umiejętności prowadzenia zajęć z zakresu profilaktyki zaburzeń głosu i z zakresu stymulowania rozwoju językowego. Są to ogólne wyznaczniki treści kształcenia, które będą ulegały pewnym modyfikacjom, w zależności od specjalności. I tak na pedagogice resocjalizacyjnej szczególny nacisk należałoby położyć na eksponowanie treści kształcenia związanych z wiedzą i umiejętnością skutecznego porozumiewania się, na czynniki ułatwiające i utrudniające komunikację interpersonalną.

² Za takim rozłożeniem akcentów w treściach kształcenia pedagogów przemawia własne doświadczenie piszącej te słowa, związane zarówno z pracą nauczyciela akademickiego, jak i logopedy, który w swej praktyce logopedycznej współpracuje z różnymi specjalistami, w tym z pedagogami.

³ Zdanie to nawiązuje do tytułu książki A. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Media Rodzina of Poznań, Poznań 1998.

Na edukacji wczesnoszkolnej, wychowaniu przedszkolnym, terapii pedagogicznej czy pedagogice wspierającej z profilaktyką niedostosowania społecznego nie mniej istotną jest wiedza z zakresu rozwoju mowy dziecka, etapów jej kształtowania się, objawów zaburzeń rozwoju mowy na poszczególnych etapach rozwoju dziecka – od okresu noworodkowego po okres szkolny.

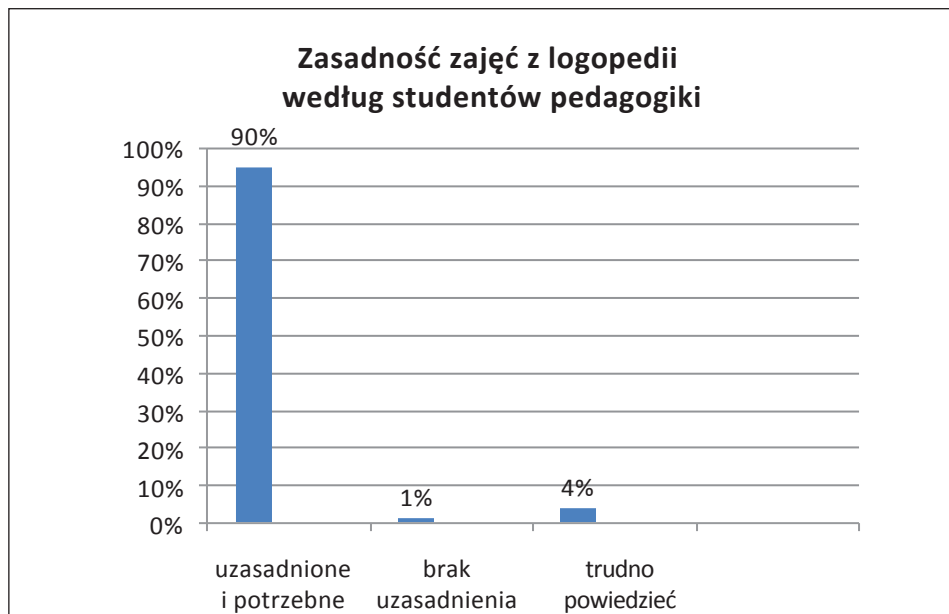
Czy studenci kierunku pedagogika będą do tego przygotowani, jeżeli w programach studiów zabraknie przedmiotu logopedia, a tak niestety zdarza się na pewnych specjalnościach, *notabene* tych, na których treści te wydają się być szczególnie potrzebne. Dla przykładu w roku akademickim 2012/2013 na specjalności edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne na Uniwersytecie Łódzkim (I, II, III rok, studia I stopnia) i na studiach II stopnia z pedagogiki wieku dziecięcego (I, II rok) obowiązujące programy studiów nie przewidują zajęć z logopedii⁴. Także na edukacji dorosłych z gerontologią, zarówno na studiach I, jak i II stopnia, nie ma wykładu ani ćwiczeń z tego przedmiotu. Brak takich zajęć potwierdzają też studenci rozpoczynający studia podyplomowe z logopedii, którzy wcześniej ukończyli studia pedagogiczne na różnych uczelniach państwowych i prywatnych⁵.

A jakie są opinie studentów pedagogiki na ten temat? Czy sami studenci widzą potrzebę zdobycia wiedzy logopedycznej? Czy uważają, że znajdzie ona zastosowanie w ich przyszłej pracy wychowawczej? W przeprowadzonej wśród studentów ankiecie wzięły udział 163 osoby studiujące na kierunku pedagogika, na specjalnościach: edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne, a także pedagogika wspierająca z profilaktyką niedostosowania społecznego. Udział w badaniu był dobrowolny. Ankieta składała się z 14 pytań zamkniętych i otwartych, dotyczących potocznej wiedzy badanych na temat istoty logopedii, jej przedmiotu, podmiotów oddziaływań logopedycznych, a także stosunku studentów pedagogiki do treści logopedycznych w kształceniu pedagogów i postrzegania przez nich własnej roli w opiece logopedycznej. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013. Spośród wszystkich badanych aż 95% (N = 154) potwierdziło potrzebę zajęć z logopedii na studiach pedagogicznych. 7 osób (4%) nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi, zaznaczając opcję: trudno powiedzieć. 2 osoby (1%), które odpowiedziały, że nie widzą uzasadnienia dla zajęć z logopedii na kierunku pedagogicznym to studenci pedagogiki wspierającej z profilaktyką niedostosowania społecznego. Wszyscy przyszli

⁴ Na studiach I stopnia prowadzone są zajęcia z emisji głosu z elementami wokalistyki i zajęcia „Żywe słowo w pracy z małym dzieckiem”. Nie rozwiązuje to jednak problemu w pełni, gdyż nie są w nich uwzględnione treści związane z zaburzeniami rozwoju mowy. Umiejętność dostrzeżenia nieprawidłowości w rozwoju językowym dziecka należy do obowiązków nauczyciela przedszkola i nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, zgodnie z obowiązującą podstawą programową.

⁵ O przyjęcie na studia podyplomowe z logopedii mogą się ubiegać absolwenci: pedagogiki, psychologii, filologii polskiej, a także w niektórych przypadkach absolwenci wyższych szkół artystycznych (akademii teatralnych, akademii muzycznych). Niestety w dobie zabiegania o studenta i idące za nim środki finansowe nie wszystkie szkoły wyższe przestrzegają tej zasady.

nauczyciele przedszkola i nauczania zintegrowanego uznali potrzebę kształcenia w zakresie logopedii. Odpowiedzi badanych studentów na pytanie o zasadność zajęć z logopedii ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi studentów na pytanie o zasadność zajęć z logopedii na kierunku pedagogika

Źródło: badania własne

Argumentując potrzebę zajęć z logopedii, badani podawali takie uzasadnienia:

- dają wiedzę pozwalającą na wychwycenie wad wymowy i innych „nieprawidłowości logopedycznych” i skierowanie do specjalisty, a coraz więcej jest dzieci wymagających pomocy;

- dają wiedzę, jak zachowywać się wobec osób z zaburzeniami mowy, jak im pomóc, a to przecież rola pedagoga;

- wiedza zdobyta na tych zajęciach ułatwi w przyszłości prowadzenie lekcji;

- jako wychowawca posiadający wiedzę logopedyczną, będzie mogła włączyć się w terapię;

- odpowiednio przygotowany pedagog może wspierać działania logopedy;

- ułatwiają podjęcie decyzji o specjalizowaniu się w tej dziedzinie i ewentualnym podjęciu studiów podyplomowych;

- pozwolą na doskonalenie własnego sposobu mówienia, to ważna umiejętność i w pracy, i w życiu;

- jeżeli pedagog pracuje z osobami z deficytami, to taka wiedza jest mu potrzebna, aby móc dobrze wywiązać się z zadań;

- nauczyciel powinien mieć wiedzę na temat korygowania wad wymowy;
- każdy wychowawca powinien umieć stymulować rozwój mowy dziecka;
- osoba, która chce związać swoją przyszłość z edukacją powinna się na tym znać;
- pedagodzy pracujący z różnymi ludźmi, często niepełnosprawnymi, powinni umieć wychwycić nieprawidłowości; niepełnosprawność często wiąże się z zaburzeniami wymowy;
- pedagog powinien mieć wiedzę na temat poprawnego posługiwania się mową, bo powinien być dla innych wzorem; pedagog powinien sam poprawnie się wypowiadać;
- zajęcia takie pozwalają na uświadomienie sobie, z jakimi problemami borykają się osoby z wadami mowy, a to ważne dla pedagoga, który z nimi będzie pracował.

Jedna z osób, która potwierdziła zasadność zajęć z logopedii jednocześnie podkreśliła, że dla studentów, którzy sami mają wady wymowy uczestniczenie w nich może być stresujące. Uwaga ta wymaga komentarza. Na zajęciach z tego przedmiotu ocenie podlega nie funkcjonowanie poszczególnych podsystemów języka studentów (a więc np. sposób artykułowania dźwięków mowy czy płynność mówienia), ale ich wiedza i umiejętności z danego zakresu. Uświadomienie sobie ewentualnych problemów i chęć poprawy własnego sposobu komunikowania się (w ramach zorganizowanej terapii, a nie na zajęciach dydaktycznych) należy traktować jako wartość dodaną.

Dwoje respondentów, którzy nie widzą uzasadnienia dla zajęć z logopedii, uważa, że wiedza logopedyczna nie jest potrzebna osobom, które tak jak one chcą pracować z dorosłymi i zajmować się resocjalizacją. Takie zdanie wyrazili też ci studenci (N = 7), którzy nie potrafili jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o zasadność zajęć z logopedii. Wśród wymienionych przez nich powodów, przemawiających za brakiem uzasadnienia dla tych zajęć pojawił się też ten, że zajęcia nie dają uprawnień do pracy jako logopeda. Wśród argumentów potwierdzających zasadność zajęć podawano, że przydadzą się osobom studiującym pedagogikę, ale tylko tym, które będą pracowały w przyszłości z dziećmi.

Wyniki badań potwierdzają odczuwaną przez studentów potrzebę zdobycia podstaw wiedzy z logopedii. Wyszczególnione przez respondentów uzasadnienia można podzielić na:

- związane z doskonaleniem własnego sposobu wypowiedzania się;
- związane z doskonaleniem umiejętności „bycia” kompetentnym pedagogiem (wychowawcą), który potrafi wcześniej wychwycić problem wychowanka, pomóc w jego przezwyciężeniu, zrozumieniu jego istoty, (zdobyta na zajęciach wiedza i umiejętności przydadzą się w wykonywaniu zawodu pedagoga);
- związane z dalszymi planami rozwoju naukowego i zawodowego (pomocne w podjęciu decyzji o rozpoczęciu studiów z zakresu logopedii).

Badani, podając pozytywne uzasadnienia dla treści logopedycznych w swoim kształceniu, jednocześnie określili rolę pedagogów w opiece logopedycznej. W tej kwestii opinie studentów są zbliżone do modelowego jej obrazu. Respondenci widzą przede wszystkim swoją rolę we wczesnej identyfikacji problemów logopedycznych u wychowanków, a także w dostarczaniu wzorców prawidłowego komunikowania się. Należy dodać, że dla większości badanych studentów problemy logopedyczne to te związane z wadami wymowy, co zgodne jest z potocznym i powszechnym, ale błędnym przekonaniem. Badania potwierdziły obecność w świadomości respondentów innych fałszywych przekonań. Celem poznania potocznej wiedzy badanych na temat logopedii i zawodu logopedy przygotowano osiem zdań, w tym siedem zdań nieprawdziwych (zdanie numer: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8) i jedno zdanie prawdziwe (nr 6)⁶. Zadaniem studentów była weryfikacja prezentowanych stwierdzeń. Wyniki badań wykazały, że wśród przeważającej części studentów obecne są pewne stereotypy, błędne schematy myślowe dotyczące szeroko rozumianych zagadnień logopedycznych, będące powieleniem obiegowych poglądów. Większość studentów za prawdziwe uznała zdania fałszywe. Jedyne prawdziwe stwierdzenie o potrzebie zatrudnienia logopedów na oddziałach noworodkowych, gdyż pierwsze nieprawidłowości w kształtowaniu się mowy manifestują się w tym właśnie okresie, wszyscy badani (N = 163) uznali za fałszywe. Stan wiedzy potocznej studentów potwierdza konieczność wzbogacenia kształcenia przyszłych pedagogów o treści logopedyczne. W tabeli 1 przedstawiono wyniki badań wiedzy potocznej respondentów, a więc tej niebędącej efektem systematycznego kształcenia, a związanej z omawianą problematyką.

Tabela 1. Opinie badanych studentów na temat prawdziwości prezentowanych stwierdzeń

Lp.	Treść zdań	Prawda		Fałsz	
		N	%	N	%
1	2	3	4	5	6
1	Logopedia to nauka o wadach wymowy u dzieci	141	87	22	13
2	Osobie jąkającej pomaga podpowiadanie wyrazów, z wypowiedzeniem których ma problemy	130	80	33	20
3	To naturalne, że chłopcy zaczynają mówić później i mniej wyraźnie	102	63	61	37

⁶ Badania przeprowadzono wśród studentów, którzy nie uczestniczyli w systematycznym kształceniu z podstaw wiedzy logopedycznej. W przypadku studentów pedagogiki przedszkolnej i edukacji wczesnoszkolnej w programach studiów nie ma takiego przedmiotu, w przypadku studentów z pedagogiki wspierającej z profilaktyką niedostosowania społecznego ankietę przeprowadzono zanim rozpoczęły się zajęcia z logopedii, które są uwzględnione w programie studiów.

1	2	3	4	5	6
4	Chrypka u nauczyciela z długim stażem jest czymś naturalnym	127	78	36	22
5	Istnieje potrzeba zatrudnienia logopedów na oddziałach noworodkowych	0	0	163	100
6	Terapię logopedyczną rozpoczyna się u dzieci w wieku przedszkolnym	155	95	11	5
7	Jeżeli dziecko jeszcze nie mówi, nie ma sensu wizyta u logopedy	133	82	30	18
8	Większość dzieci wyrasta z wad wymowy	97	60	66	40

Źródło: badania własne.

Wymogi współczesnego kształcenia nakładają na pedagogów obowiązek skutecznego i sprawnego porozumiewania się, a z istoty procesu wychowania wynika wspieranie rozwoju, także rozwoju językowego wychowanków, w tym wczesna identyfikacja problemów językowych i promowanie właściwych wzorców komunikowania się. Wydaje się to być wystarczającym powodem kształcenia pedagogów w zakresie podstaw logopedii. Wyniki ankiety wykazały, że badani studenci także widzą zasadność zajęć z logopedii, będąc świadomymi wagi problemów związanych z komunikacją językową. Postrzeganie przez respondentów roli pedagogów w opiece logopedycznej zbliżone jest do postulowanego jej ujęcia, w którym wychowawcy wspierają oddziaływania logopedów, w tym działania profilaktyczne, popularyzatorskie. Jednocześnie badania potwierdziły, że sama wiedza potoczna studentów, będąca wynikiem ich doświadczenia życiowego, bez odwołania się do teorii naukowych nie wystarczy. Nie można być „ekspertem” od wychowania (wspierania i wspomagania rozwoju), nie mając wiedzy naukowej, która by te kompetencje eksperckie legitymizowała.

Bibliografia

- Błęszyński J. J., *Podejście pozytywne w diagnozie logopedycznej. Problem metatezy*, [w:] J. J. Błęszyński (red.), *Medycyna w logopedii. Terapia. Wspomaganie. Wsparcie. Trzy drogi – jeden cel*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2013, s. 31–39.
- Cieszyńska J., *Od zabawy i nauki czytania do systemu językowego. Od języka do społeczności*, „Logopeda” 2007, nr 1 (4), s. 6–29.
- Faber A., Mazlish E., *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Media Rodzina of Poznań, Poznań 1998.
- Fijuth J., Biernat W., Bobek-Bilewicz B., Gliński B., Krajewski R., Krzakowski M., *Nowotwory ośrodkowego układu nerwowego*, [w:] M. Krzakowski (red.), *Zalecenia postępowania diagnostyczno-terapeutycznego w nowotworach złośliwych*, Via Medica, Gdańsk 2009, s. 33–66.

- Gacka E., *Trends in Development of Speech-language Care Versus Socio-demographic Changes*, [w:] A. Sobczak, M. Znajmiecka-Sikora (ed.), *Development and Supporting the Development from the Perspective of the Human Sciences – Opportunities and Threats*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 129–138.
- Grabias S., *O ostrość refleksji naukowej. Przedmiot logopedii i procedury logopedycznego postępowania*, [w:] S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Logopedia. Wybrane aspekty historii, teorii i praktyki*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2012, s. 56–69.
- Grabias S., *Język w zachowaniach społecznych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Szanse i ograniczenia związane z integracją różnych rodzajów wiedzy o edukacji*, [w:] J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajęc (red.), *Innowacje w edukacji akademickiej. Szkolnictwo wyższe w procesie zmiany*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 25–51.
- Jassem J., Kawecki A., Krajewski R., Krakowski M., Składowski K., Szyfter W., *Nowotwory nabłonkowe głowy i szyi*, [w:] M. Krzakowski (red.), *Zalecenia postępowania diagnostyczno-terapeutycznego w nowotworach złośliwych*, Via Medica, Gdańsk 2009, s. 2–32.
- Jastrzębowska G., *Stan i perspektywy opieki logopedycznej w Polsce*, [w:] T. Gałkowski, G. Jastrzębowska (red.), *Logopedia – pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki. Tom 1. Interdyscyplinarne podstawy logopedii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003, s. 301–329.
- Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1982, s. 34–40.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2010.
- Koszyła-Hojna B., Citko D., Milewska A., Rogowski M., *Analiza występowania zaburzeń jakości głosu u pracowników dydaktycznych Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku*, „Polski Merkurusz Lekarski” 2008, t. XXV, nr 147, s. 236–239.
- Kwolek A., *Rehabilitacja w udarze mózgu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2007.
- Pąchalska M., *Afazjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1999.
- Pluta-Wojciechowska D., *Dokąd zmierza logopedia?*, „Forum Logopedyczne” 2013, nr 21, s. 9–21.
- Przyszczykowski K., *Rozmyta przestrzeń pedagogiki*, „Debata Edukacyjna” 2009, nr 2, s. 74–80.
- Rozporządzenie MEN z 23.12.2008 bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenir_2008_1223_v2.pdf (dostęp 13.06.2013).
- Sieltycki M., *Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej. 2005*, www.cen.uni.wroc.pl (dostęp 20.06.2013).
- Szeląg E., *Nowe tendencje w terapii logopedycznej w świetle badań nad mózgiem*, [w:] T. Gałkowski, E. Szeląg, G. Jastrzębowska (red.), *Podstawy neurologopedii. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 1028–1061.
- Szymański M. S., *Pedagogika na Uniwersytecie Warszawskim, czyli szkic do samokrytyki*, „Debata Edukacyjna” 2009, nr 2, s. 68–73.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 27–28.
- Śliwińska-Kowalska M., *Choroby narządu głosu jako problem społeczny*, [w:] *Zawodowe choroby narządu głosu u nauczycieli. Profilaktyczne znaczenie nauki emisji głosu. Materiały szkoleniowe*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 2001, s. 1–3.